

ДЕФІЦИТ БЕЗПЕКИ: ЧИННИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ, РОЛЬ ЕКСПЕРТНОГО СПІВТОВАРИСТВА У ПОДОЛАННІ

*Микола СУНГУРОВСЬКИЙ,
директор воєнних програм
Центру Разумкова*

Сучасний глобалізований світ – єдина система, в якій безпека як окремих країн, так і їх союзів не може бути забезпечена повною мірою, якщо в їх оточенні (ближньому чи далекому) існують вогнища небезпеки. Тим часом, глобальні процеси, що призвели до суттєвих змін у геополітичному ландшафті і створили нові умови світового розвитку, зумовили також комплексний характер загроз та їх наслідків. Міжнародні системи безпеки, створені в минулому столітті, опинилися на межі можливостей із запобігання і протидії загрозам, що спричиняє відчутний дефіцит безпеки та, відповідно – зумовлює потребу трансформації і зміцнення згаданих систем.

Така ситуація вимагає пошуку нових підходів до розв'язання безпекових проблем шляхом об'єднання зусиль як учасників систем колективної безпеки, так і інших країн, у т.ч. тих, що співпрацюють з цими системами та намагаються долучитися до них.

Особливе значення це має для України, яка перебуває в ситуації “подвійного зламу” – не завершивши перехідний етап і остаточно не оформивши після розпаду Радянського Союзу своє місце у світовій системі, вона змушена шукати нове місце в “післякризовому” світі, риси якого лише починають окреслюватися. За таких умов внутрішні реформи мають бути “вбудовані” не лише в нинішні, але й у нові тенденції світоустрою.

Виклики для міжнародних систем безпеки

Як відомо, в сучасному світі загострюються старі і з'являються нові глобальні ризики та загрози: розповсюдження зброї і матеріалів масового ураження; поява дедалі більш витончених форм кіберзлочинності; прискорене виснаження природних ресурсів і посилення небезпечних тенденцій кліматичних змін тощо. Відбуваються також складні глибинні процеси переформатування геополітичної карти світу, що тягуть у собі ризики конфліктів, виникнення нових ліній поділу, відновлення гонки озброєнь.

Так, змінюються склад провідних світових гравців і відносини між ними, виникають і посилюються суперечності між традиційними та новими центрами сили – як окремими державами, так і їх альянсами. Разом з економічним зростанням країн БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай), посилюються їх претензії на регіональне і світове лідерство, економічний і політичний вплив на світові процеси. **Ускладнюється ідеологічний контекст міжнародної безпеки:** на зміну визначеності координат “союзник – противник”, притаманній періоду холодної війни,

приходить їх розмитість і мінливість. Водночас поглиблюється дисбаланс між державними та недержавними суб'єктами, посилюється асиметрія їх дій – як у протидії загрозам, так і в їх спричиненні¹. Тероризм набуває міжнародного характеру, масових форм і дедалі ширше використовується як зброя в боротьбі проти зовнішнього тиску та інтервенцій, у т.ч. гуманітарних.

Активізуються дезінтеграційні процеси, що призводить до виникнення нових потенційно конфліктогенних зон. Тим часом, міжнародні інститути досі не знайшли прийнятних способів розв'язання протиріч між принципом територіальної цілісності – і правом націй на самовизначення, правом на суверенітет і невтручання – і правом на гуманітарну інтервенцію. За таких умов і з огляду на посилення сепаратистських рухів, події в Південній Осетії, Абхазії можуть стати не останніми прикладами небажаних сценаріїв формування нової геополітичної карти світу.

Зростає розрив і загострюються протиріччя між розвинутими країнами та рештою світу, особливо країнами з низьким рівнем доходу. Підвищуються ризики банкрутства “слабких держав”, що супроводжується посиленням у них опонентів законних урядів і дедалі частішим виникненням загрози

застосування сили². **Регіональні безпекові середовища (насамперед, у зонах конфліктів) перетворюються на заручників політики світових лідерів**, чії інтереси не завжди відповідають вимогам безпеки регіону та потребам його населення. Є багато ознак того, що розвинуті країни (та їх союзи), вдаючись до інтервенцій, переслідують цілі не лише зміцнення миру та безпеки, але й забезпечення прибутності в зонах своїх економічних інтересів.

Прискорюється поширення кризових явищ та їх наслідків, зумовлене процесами глобалізації, лібералізації економічних відносин, взаємопроникнення економік і культур. Світові економічні кризи, насильство і збройні конфлікти, епідемії небезпечних захворювань, екологічні катастрофи з дедалі більшою швидкістю набувають значних масштабів, охоплюють дедалі ширше коло країн, вимагають від людства сплати дедалі вищої ціни.

На фоні цих та інших процесів очевидно виявляється невідповідність структур і можливостей нинішніх систем колективної безпеки характеру сучасних загроз, їх неготовність до відповідей на виклики, до яких можуть призвести зазначені процеси, якщо вони не будуть вчасно поставлені під контроль.

До головних недоліків нинішніх систем безпеки можна віднести, *по-перше*, **збереження ієрархічної структури міжнародної і національної безпеки, їх чисельних і громіздких бюрократичних апаратів**, що знижує їх гнучкість і здатність адаптуватися – тоді як загрози та їх наслідки набувають мережевого характеру та надзвичайної швидкості поширення. У результаті, знижується своєчасність, ефективність та адекватність дій згаданих систем із запобігання і протидії загрозам³.

По-друге, **недостатність ресурсного забезпечення спільних дій держав-учасниць міжнародних систем безпеки**. Як відомо, внески в колективну безпеку є добровільними. Відомо також, що окремі держави-учасниці або не бажали надавати сили та засоби для миротворчих операцій ООН, НАТО, Африканського Союзу (АС) в “гарячих точках”, або були неспроможні зробити це в потрібних обсягах⁴. Таку ситуацію може спричинити не лише дійсна обмеженість національних ресурсів, але й неадекватне усвідомлення окремими державами взаємозв'язку національної, регіональної і глобальної безпеки, коли національна безпека сприймається урядами як життєво важлива потреба, а колективна – лише як додаткове навантаження. Тому, якщо на етапі ухвалення рішення про запровадження миротворчих операцій держави-учасниці демонструють політичну

¹ Головними рисами такого дисбалансу є втрата державою монополії на застосування сили, збільшення можливостей впливу недержавних суб'єктів на державу та ситуацію у світі, підвищення їх ролі у глобальних процесах. Див., наприклад: Бейлз Е. Управління глобальною безпекою: світ змін і викликів. – *Щорічник СІПРІ 2005: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека*. (Переклад з англійської/Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру, Центр Разумкова), Київ, 2006, с.4-14.

² Шнабель А. Підхід до розв'язання проблем прямого і структурного насильства, заснований на принципах забезпечення безпеки людини. – *Щорічник СІПРІ 2008: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека*. (Переклад з англійської/Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру, Центр Разумкова), Київ, 2009, с.89-99.

³ Бейлз Е. Світ ризиків. – *Щорічник СІПРІ 2007: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека*. (Переклад з англійської/Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру, Центр Разумкова), Київ, 2008, с.12-22.

⁴ Так, саме брак ресурсів називають типовою причиною низької результативності місії ООН та АС у Дарфурі, НАТО в Афганістані та ін. Див.: Зодер К. Багатосторонній миротворчі операції у 2007р. – *Щорічник СІПРІ 2008: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека*, с.121-122.

солідарність, то під час проведення операцій і надання ресурсів (людських, матеріально-технічних, фінансових) солідарність нерідко поступається місцем національному егоїзму, що загрожує ерозією систем колективної безпеки.

У загальному підсумку, виникає та поглиблюється дисбаланс між рівнем і характером загроз, заявленими намірами із запобігання їм і наявними можливостями – який є сьогодні характерним практично для всіх міжнародних систем безпеки (ООН, ЄС, НАТО, ОДКБ, АС). Це загострює потребу їх адаптації (трансформації) до нових умов. Так, зокрема в НАТО існують серйозні проблеми, розв'язання яких вимагає зміщення акцентів із зовнішніх аспектів його діяльності (збільшення зони безпеки за рахунок розширення, вдосконалення форм і способів миротворчої діяльності) на внутрішні: вдосконалення структури, забезпечення потрібних можливостей, політичної солідарності та консолідації зусиль. Саме таке зміщення має передбачати нова Стратегічна концепція Альянсу.

Посилення амбіцій Росії і зростання агресивності її політики

Починаючи з 2000р., спостерігається зростаюча тенденція агресивності політики РФ стосовно, насамперед, сусідніх пострадянських країн. Конфлікт на о.Тузла, економічні та енергетичні війни з Білоруссю та Україною, нарешті – збройний конфлікт у Грузії 2008р. Наслідки цих дій (та не завжди ефективні і скоординовані політичні кроки Заходу напередодні та після них) додають Росії впевненості, відчуття безкарності і привід вважати пострадянський простір сферою власного впливу.

Підтвердженням серйозності політичних намірів Росії є, зокрема її непохитна позиція в питаннях дотримання Стамбульських домовленостей (стосовно виводу російських військ з Молдови), контролю над звичайними збройними силами в Європі (призупинення Росією чинності Договору про ЗЗСЕ), важкі “розміни” зі США з питань стратегічних наступальних озброєнь, ПРО в Європі, ядерної програми Ірану, постійні “газові” конфлікти з Україною, які доводять, що Росія буде й надалі використовувати своє становище газового монополіста як важіль тиску на Україну та європейські країни загалом.

Слід відзначити також наступальний характер російської інформаційної політики, її спрямованість на забезпечення солідарності як російського суспільства, так і проросійських спільнот в інших країнах

шляхом формування образу якщо не ворога, то принаймні недруга в особі суб'єктів зовнішнього оточення, зокрема України⁵.

На цьому фоні спостерігаються лише досить слабкі спроби ЄС знайти адекватні відповіді на недружні дії РФ, і гірше того – “комерціалізація” відносин з нею окремих країн-учасниць ЄС (особливо в газовому секторі⁶). Наслідком загалом слабкої позиції ЄС, цілком імовірно, може стати небезпека перетворення зон “заморожених” конфліктів на теренах СНД (Придністров'я, Карабах) та потенційно конфліктогенних зон (зокрема, в Україні) на розмінну монету у грі світових і регіональних лідерів.

Наявність на території цих країн зон “заморожених” або потенційних конфліктів, значна частка російськомовного населення (або осіб з подвійним громадянством), російських військових баз і миротворчих сил, поєднані з готовністю Росії використати Збройні сили для “відсічі агресії проти інших держав” і забезпечення безпеки “співвітчизників”, загрожують перетворенням процесів розв'язання внутрішніх проблем на збройні конфлікти⁷. А це – загроза не лише для України та інших пострадянських країн, а й для безпеки всього євразійського континенту і світу загалом.

Виклики для України

Процеси у світовому безпековому середовищі не оминули Україну, яка перебуває в ситуації трансформаційного дефіциту безпеки, зумовленого зниженням обороноздатності через відчутне скорочення Збройних Сил у межах їх модернізації за стандартами НАТО⁸. Ситуацію обтяжує також ряд внутрішніх і зовнішніх чинників, сукупний вплив яких може зумовити поглиблення зазначеного дефіциту безпеки та перешкодити його подоланню в ближчому майбутньому.

Брак політичної єдності української еліти, переважання в її середовищі особистих і вузько партійних інтересів над національними. Надзвичайного поширення набула корупція (в т.ч. політична), стратегічний державний менеджмент підмінюється тактичними заходами сумнівної корисності, а предметна професійна дискусія/діалог з проблем безпеки на національному та міждержавному рівнях – пропагандистськими деклараціями. Наслідками цього є хронічна політична криза, інституційна слабкість державної влади, низька ефективність державної політики, погіршення міжнародного іміджу України – що в поєднанні негативно впливає на темпи її реформування та розвитку.

⁵ У відносинах з Україною звичним елементом риторики російського істеблшменту стало неповажне, часом образливе ставлення до її незалежності. На фоні неефективної української інформаційної політики це є додатковим і дуже вагомим чинником погіршення міжнародного іміджу України.

⁶ Ідеться про поширення контролю ВАТ “Газпром” на компанії (і навіть політиків) певних європейських країн – т.зв. “шредеризацію”. Термін запроваджений російським аналітиком А.Піонтковським – від прізвища экс-канцлера Німеччини Г.Шрöderа, нинішнього керівника компанії *North European Gas Pipeline Company*, що є оператором російського проекту “Північний потік”. На думку аналітика: “Шредеризація виявилася універсальною відмичкою для сердець західних “інтелектуалів” і політиків”. Див.: *Пионтковский А. Пир духа Тихона.* – ГРАНИ.РУ, 13 февраля 2008г.

⁷ Російські військові бази та/або миротворчі сили розміщені практично в усіх пострадянських країнах, крім Туркменістану, Узбекистану і країн Балтії. Стосовно готовності Росії див.: Закон РФ “Про оборону” зі змінами, внесеними у 2009р.

⁸ Якщо дефіцит безпеки на глобальному та регіональному рівнях виникає насамперед через брак можливостей систем колективної безпеки, то трансформаційний дефіцит безпеки – через свідоме обмеження окремими країнами, як претендентами на інтеграцію до системи колективної безпеки, своїх оборонних можливостей та як наслідок – послаблення обороноздатності на час інтеграційного процесу.

За таких умов, навіть без серйозних загроз, будь-яка ситуація є фактично неконтрольованою і може перетворитися на небезпечну. В поєднанні з дестабілізуючими зовнішніми впливами, це загрожує втратою суверенітету та “політичним дефолтом”⁹.

Критичний стан системи забезпечення національної безпеки. За роки незалежності у сфері безпеки накопичено багато структурних проблем, розв’язання яких звичними для української влади точковими заходами є неможливим. Найбільш виразними їх ознаками є наступні:

- **розбалансованість системи забезпечення національної безпеки,** зумовлена, зокрема неузгодженістю реформування її складових, через що система перетворюється на дедалі більш фрагментовану, втрачає ефективність, послаблюються її можливості із запобігання кризовим явищам і реагування на них;
- **зниження ефективності силових структур,** зокрема через їх політизацію і “корпоратизацію”; політично ангажована кадра політично перетворила окремі силові структури та інститути влади (суди, прокуратуру, правоохоронні органи) на засоби боротьби з політичними (та економічними) конкурентами, що посилює ризик силового конфлікту в суспільстві;
- **зниження обороноздатності країни** через, *по-перше*, надто тривале перебування українських Збройних Сил у стані трансформації¹⁰, за умов фактичної невизначеності її орієнтирів, пріоритетів і кінцевих цілей внаслідок зволікання зі вступом до НАТО, *по-друге*, через хронічний брак коштів для фінансування армії та неефективне використання тих обмежених ресурсів, що спрямовуються на її утримання.

Зростаючий тиск з боку Росії. Відзначене вище зростання агресивності політики Росії торкається України найбільш безпосереднім чином. Зокрема, за підтримки певних російських організацій і політичних

діячів у регіонах України ведеться активна інформаційна кампанія, спрямована на розпалювання сепаратистських настроїв, громадського невдоволення діями української влади та, навпаки, пропагування ефективності дій російського Уряду¹¹. В межах цієї кампанії часто порушуються теми можливості збройного україно-російського конфлікту¹²; обмежень у застосуванні НАТО ст.5 Північно-Атлантичного Договору (в разі вступу України до Альянсу); актуальності для України нейтрального статусу тощо.

Зосередження уваги політиків і громадськості на названих темах штучно відволікає увагу від іншої (і досить реальної) загрози для України – економічного та політичного поглинання Росією привабливих для російського бізнесу економічно розвинутих (і переважно проросійськи налаштованих) східних і південних українських територій. Реалізація цього сценарію загрожує не лише Україні – втратою цілісності, але й Європі – появою нових подільних ліній і зон конфліктів на континенті.

Гальмування євроатлантичної інтеграції України. З огляду на окреслений вище дефіцит безпеки, Україна об’єктивно мала б бути зацікавлена у скороченні терміну набуття членства в НАТО. Однак, цьому перешкоджає ряд обставин.

(1) *Брак політичної волі, неузгоджені та неефективні дії самої України.* Поведінка української сторони демонструє нездатність політичних лідерів і влади в цілому до узгоджених дій з просування задекларованого зовнішньополітичного курсу, що викликає значною мірою виправдані нарікання (зокрема Німеччини і Франції) на внутрішню неготовність України до вступу. Навіть офіційним представникам НАТО і його держав-учасниць дедалі важче приховувати почуття “втоми” від нестабільності та нерішучості політики України.

(2) *Негативний вплив РФ, для якої недопущення вступу України до НАТО є одним з пріоритетних завдань зовнішньої політики.* Для виконання цього завдання Росія, всупереч гарантіям Будапештського меморандуму, не зупиняється перед економічним тиском і прихованими погрозами застосуванням сили.

(3) *Брак єдиних позицій стосовно України у євроатлантичній спільноті,* переважання побоювань реальних втрат від погіршення відносин з Росією над потенційними здобутками від вступу до НАТО України.

(4) *Загострення відносин з Україною з боку окремих країн-членів Альянсу.* Зокрема, недружні кроки з боку Румунії (“шпигунський скандал”, поновлення заяв про територіальні претензії, нагнітання сепаратистських настроїв у прикордонних регіонах України) не зустрічають належної критики всередині Альянсу.

⁹ Див. також: У напрямі до більш адекватної та узгодженої політики національної безпеки України: Документ до Консультацій Україна-НАТО 12-13 листопада 2008р., Таллінн. – Київ, Центр Разумкова, 2008.

¹⁰ У Стратегічному оборонному бюлетені 2004р. визначена перспективна модель Збройних Сил, орієнтована на участь України в євроатлантичній системі колективної оборони. На цих засадах була розроблена та запроваджена Програма реформування Збройних Сил України на період 2005-2015рр.

¹¹ Докладно див.: Украина–Россия: от кризиса к эффективному партнерству. – Национальная безопасность и оборона, 2009, №4, с.12-14.

¹² Див., наприклад видання: Калашников М. Независимая Украина: Крах проекта; Савицкий Г. Поле боя – Украина. Сломанный трезубец; Широкоград А. Россия и Украина. Когда заговорят пушки...

(5) *Зміна формату співробітництва Україна-НАТО з Цільових планів на РНП* – замість Плану дій з набуття членства (ПДЧ) – отримала неоднозначні оцінки українського політикуму та експертів. Одні вважають це позитивним – РНП з наявними механізмами верифікації розглядається як найбільш ефективний заміник ПДЧ; інші стверджують, що Альянс начебто засвідчує таким чином зниження рівня співробітництва з Україною.

Сьогодні, коли перспективи вступу України до НАТО залишаються примарними, в українському суспільстві, особливо в колах політологів і військових фахівців, порушуються питання перегляду підходів до забезпечення обороноздатності держави, а саме: набуття Україною статусу постійного нейтралітету, вступу до ОДКБ, збільшення чисельності Збройних Сил, відновлення ядерного потенціалу.

За умов слабкості влади, суперечливості зовнішньополітичних орієнтацій суспільства, вірогідним наслідком (і прихованою метою) просування цих нереалістичних пропозицій є перегляд законодавчо визначеного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію України, згорання її “європейського” проекту та дедалі більше сповзання до зони російського впливу.

Сповзання (виштовхування) України до буферної зони між Заходом і Сходом. Крім слабкої політики самої України, це зумовлено, з одного боку, т.зв. “перезавантаженням” відносин США з Росією і вичікувальною позицією ЄС і НАТО (особливо – поблажливу до РФ політику Німеччини, Франції, Італії), з іншого – прагненням Росії перетворити територію СНД на визнану Заходом зону відповідальності ОДКБ з поступовим перетворенням останньої на “євразійський НАТО” з відповідним статусом.

На фоні послаблення позицій Альянсу, зумовлене потребою його трансформації, посилення ОДКБ означає для України більш чітке визначення альтернативного (євразійського – на протиположному до євроатлантичного) вектора забезпечення зовнішніх гарантій безпеки. За відсутності належної інформаційної роботи з громадськістю це значно ускладнює її орієнтацію і свідомий вибір зовнішньополітичних пріоритетів, зумовлює політичні спекуляції і загрожує поглибленням роздільних ліній в українському суспільстві.

Прихованою небезпекою вибору будь-якого з цих векторів (НАТО – ОДКБ) можуть стати невідповідні очікування. Зокрема, орієнтація у військово-технічній сфері на стандарти НАТО та очікування приходу інвестицій і новітніх технологій – без відповідних результатів виконання РНП, належного

фінансування Збройних Сил і розвитку вітчизняної оборонної промисловості – призведуть до поступового “охолодження” євроатлантичних (і європейських) прагнень. З іншого боку, бажання скористатися перевагами ОДКБ з отримання відносно дешевих озброєнь загрожує насиченням військ старими зразками техніки, що на тривалий час законсервує структуру та якісний стан Збройних Сил на нинішньому рівні.

Потреба в нових спільних підходах

Світова економічна криза посилює необхідність пошуку балансу: між ринковими засадами національної і світової економіки – і рівнем, формами та засобами впливу на неї урядів, міжнародних організацій та економічних союзів; між економічною доцільністю – і верховенством соціальних цінностей та потребами захисту довкілля; між національними інтересами – і вимогами глобального виживання; між державним суверенітетом – і потребами спільних дій.

Відповідно, дедалі частіше порушується проблема докорінного реформування систем глобальної і регіональної безпеки та міжнародного права. Прикладами цього є спроби:

- підвести процеси запобігання і протидії новим загрозам під стару парадигму силового протистояння “свій-чужий” (проголошення США “глобальної війни з тероризмом”);
- розширити концепцію безпеки, акцентуючи увагу на превентивних заходах з розв’язання соціально-економічних проблем (запровадження програм ЄС допомоги розвитку, ініціатив спільного зменшення загроз, політики Європейського суспільства, створення в рамках Міжнародних сил сприяння безпеки в Афганістані груп відбудови провінцій);
- замінити (доповнити) неефективні міжнародні системи більш дієвими організаціями, здатними оперативно реагувати на загрози (поява ШОС, ОДКБ, створення США ситуативних коаліцій для операцій в Афганістані та Іраку);
- оновити і пристосувати до нових умов старі системи, зокрема Бреттон-Вудські інститути та систему євроатлантичної безпеки (рішення Брюссельського саміту G-20 і Страсбурзького саміту НАТО¹³);
- запропонувати побудову нових систем колективної безпеки (пропозиції РФ зі створення нової системи європейської безпеки¹⁴).

¹³ Головні новації, ухвалені на саміті G-20: збільшення ресурсів МВФ з розширенням масштабів заходів, “потрібних для відновлення економічного зростання, стабілізації банків, підвищення споживчого попиту та обмеження втрати робочих місць”; створення Фонду фінансової стабільності з наданням йому повноважень нагляду за ринком капіталів і банками. Див.: Підсумки саміту G20: продовження антикризових заходів та реформування МВФ. – Агентство новин NEWSru.ua, 8 вересня 2009р., <http://www.newsru.ua>

¹⁴ На конференції з питань світової політики в Євіані (жовтень 2008р.) Президент РФ Д.Медведев запропонував п’ять принципів побудови нової європейської системи безпеки: (1) дотримання міжнародного права; (2) неприпустимість застосування сили або погрози силою в міжнародних відносинах; (3) гарантії забезпечення рівної безпеки; (4) відмова держав і міжнародних інститутів від ексклюзивного права на підтримання миру і стабільності в Європі; (5) запровадження базових параметрів контролю над озброєннями та розумної достатності у військовому будівництві. Див.: Арбатова Н. Реконструкція європейської безпеки. – Независимая газета, 23 марта 2009г., <http://www.ng.ru>

Однак, поглиблення дисбалансу між нинішніми загрозами та можливостями систем безпеки всіх рівнів, дедалі більш тяжкі наслідки та затяжний характер криз спонукають до висновку, що спроби реанімації старих міжнародних систем є безперспективними, і чим тривалішими будуть їх агонії, тим глибшими та небезпечнішими – наслідки кризових явищ¹⁵.

Що має бути результатом реформування нинішніх систем безпеки – мережа міжнародних організацій з модернізованою ієрархічною структурою, нова ієрархія міжнародних функціонально профільованих організацій з мережевою структурою або інший варіант міжнародної системи безпеки, – мають показати серйозні дослідження, широкомасштабні консультації і переговори.

Сьогодні ж, за умов окресленого вище глобального дефіциту безпеки, загострюється потреба пошуку механізмів спільних дій, які стосовно України мають здійснюватися за наступними напрямками:

- **запобігання загрозам, мінімізація їх впливу.** Загроза (хоч і малоімовірна) провокації в Україні конфлікту за участю сусідніх держав вимагає ініціювання багатосторонніх економічних, політичних, культурних проєктів, у рамках яких “вірогідні противники” отримали б реальну користь від партнерства. Зокрема, забезпечення енергетичної безпеки країн ЄС і НАТО в умовах російської газової монополії вимагає спільних зусиль у таких напрямках, як: формування спільної енергетичної політики Європи і “спільного замовлення” на енергоресурси; приєднання газотранспортної системи України до європейської; запровадження прозорих механізмів постачання і транзиту російського газу на взаємовигідних умовах;
- **підвищення результативності і прискорення воєнної реформи.** Сьогодні Україна постала перед дилемою: продовжити процес наближення Збройних Сил до вимог і стандартів НАТО чи припинити його та зосередитися на забезпеченні самостійної територіальної оборони. Однак, обидва рішення передбачають масштабне технічне переоснащення Збройних Сил і значні фінансові видатки, що в умовах ресурсних обмежень та ігнорування загроз виглядає досить сумнівним. Все це вимагає докорінного перегляду параметрів воєнної реформи – темпів, змісту, етапів, обсягів ресурсного забезпечення, підготовки фахівців, а також зміцнення цивільного контролю над воєнною сферою¹⁶;
- **формування, надання і прийняття допомоги, що надається за принципом політичної**

солідарності, до моменту приєднання до системи колективної безпеки. Ймовірність переходу загрози збройного конфлікту на території України в активну фазу та його поширення на території сусідніх країн є невеликою, проте можливі наслідки вимагають наявності в Альянсі та ЄС таких механізмів локалізації і врегулювання конфлікту на ранніх етапах, які б, на відміну від аналогів ст.5 Північно-Атлантичного Договору, усували загострення конфронтації з Росією; є потреба в інтенсифікації і підвищенні ефективності механізмів партнерства та консультацій Україна-НАТО. Серйозного перегляду вимагають нормативно-правові засади прийняття Україною іноземної допомоги (в т.ч. допуску іноземних військ для спільних навчань, пропуску їх через кордон, інформаційного обміну, використання фінансової та технічної допомоги в утилізації боєприпасів і ракетного палива тощо);

- **скорочення термінів інтеграційного періоду – як одна з умов зниження вірогідності виникнення конфліктної ситуації до моменту приєднання до системи колективної безпеки.** Україна стикається сьогодні з рядом проблем, які ускладнюють прискорення процесу євроатлантичної інтеграції: недостатня підтримка громадянами цього курсу; відсутність політичної волі і здатності державної влади до скоординованих дій; загострення відносин з Росією; відсутність консолідованої позиції в НАТО. Саме на їх розв’язання насамперед мають бути спрямовані РНП та допомога з боку НАТО.

Відповідь України на внутрішні та зовнішні виклики може бути адекватною лише за умов консолідації політичних сил і суспільства, мобілізації обмежених внутрішніх ресурсів (фінансових, людських, політичних) на досягненні реальних змін. Запорука успіху – припинення порочної політики точкових заходів, не поєднаних у єдину технологію реалізації пріоритетних цілей, і перехід до стратегічного управління розвитком країни.

З цієї точки зору, виглядають нераціональними спроби визначити пріоритети розвитку України через “європейські стандарти”. Неоднозначність цих стандартів у країнах ЄС дезорієнтує виконавчу владу, а у випадку стандартів НАТО – викликає настороженість (або відторгнення) певної частини суспільства. Чому б не визначити рівень бажаних для України стандартів (пріоритетів розвитку) однозначно – в кількісному виразі? В цьому випадку мірою наближення до цих стандартів західний інтеграційний вектор отримував би сенс поступального процесу приєднання до єдиних соціально-економічних і безпекових інститутів Європи, а східний – перетворився б на гасло “Назад до Росії”.

¹⁵ Інтерв'ю с Л.Ларушем: “Международная валютно-финансовая система распадается и не имеет никакого будущего в нынешней форме”. – Планета, октябрь 2008г., <http://www.larouchepub.com>; Корнілов Г. Геополітика: “подвійний перелом зі зміщенням”. – Дзеркало тижня, 5 квітня 2009р.

¹⁶ Див. статтю Л.Полякова “Цивільний контроль: досвід Пентагону”, вміщену в цьому журналі.

Завдання експертного співтовариства і громадських організацій

Домогтися позитивних зрушень в Україні можливо за умови оновлення політичної еліти: не лише приходу до влади нових фігурантів, а створення у владі критичної маси політиків нового типу – реалістів-прагматиків, готових до змін і здатних їх здійснювати, з амбіційними цілями побудови на принципах громадянського суспільства сильної України, спроможних працювати в умовах відкритості, дотримання принципів верховенства права, безумовного домінування національних інтересів. Однак, нинішня правляча еліта, в руках якої зосереджені ресурси, не лише забезпечила міцні позиції у владі (завдяки корупції і круговій поруці), але й заблокувала підступи до неї, зробила практично неможливим “командний” прихід до влади нової еліти¹⁷.

Така ситуація вимагає від експертного співтовариства і громадських організацій зосередження зусиль на напрямках, яким досі надавалося мало уваги: підготовка фахівців державного сектору та молодих політиків, набуття ними навичок стратегічного менеджменту та публічної політики; зміна суспільного політичного запиту – тобто ставлення громадян до своєї ролі та ролі громадських об'єднань у формуванні представницьких органів влади, державної політики та в контролі над діяльністю державного апарату.

Разом з цим, третьому сектору необхідно використовувати і звичні важелі впливу на владу, самостійно ініціювати політику змін і знаходити реальні механізми впровадження цих ініціатив навіть за умов активного або пасивного саботажу незацікавлених політичних сил і державної бюрократії.

Не можна сказати, що діяльність у цих напрямках не ведеться – але вона є фрагментарною, отже – не дуже результативною. Це зумовлено особливістю діяльності структур третього сектору, які за відсутності державного замовлення *змушені* жити і працювати за кошти вітчизняних недержавних спонсорів і зовнішніх донорів. Тому ключовим питанням залишається також ресурсне забезпечення неурядових аналітичних центрів та інших громадських організацій, що представляють сьогодні громадянське суспільство України.

ВИСНОВКИ

Сучасна міжнародна ситуація характеризується дефіцитом безпеки, притаманним як країнам-учасницям систем колективної безпеки, так і решті країн, у т.ч. тим, що намагаються набути членства в зазначених системах.

Присутність у Європі важливих світових гравців і її вразливість до сучасних викликів зумовлюють потребу запровадження спільного, політично та економічно привабливого для всіх європейських країн проекту, реалізація якого сприяла б зміцненню довіри та безпеки в регіоні.

Імовірність виникнення на території України конфліктів, що загрожують наслідками, неприйнятними ні для України, ні для Європи, вимагає спільних дій, пошуку та запровадження ефективних механізмів гарантування безпеки.

Ключовими внутрішніми передумовами зменшення загроз і забезпечення прийняттого рівня національної безпеки України є консолідація політичної еліти та суспільства, стабілізація внутрішньополітичної ситуації та ефективна реалізація зовнішньополітичного курсу держави.

Головним завданням громадських організацій в цій ситуації є посилення впливу на формування як нової політичної еліти, так і більш вимогливого запиту громадськості на результати діяльності української влади. ■

¹⁷ Навіть зміни в українському політикумі внаслідок Помаранчевих подій нагадують скоріше перетасовку старих кадрів, ніж оновлення еліти.